

Andrzej STROYNOWSKI

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

O obliczu senatorów za Władysława IV uwag kilka

Z prawdziwą radością przyjąć należy rozwój badań nad historią parlamentaryzmu polskiego, co niewątpliwie wiąże się z odrodzeniem senatu po 1989 roku, a co zaowocowało systematycznym organizowaniem konferencji poświęconych jego historii, których plonem stały się kolejne publikacje¹. Należy sądzić, że przyniosło to zmianę klimatu wokół poważniejszych badań nad historią polskiego senatu, w wyniku których w ostatnich latach ukazało się wiele ciekawych prac, między innymi autorstwa Krzysztofa Chłapowskiego, Janusza Dąbrowskiego, Leszka Kieniewicza i Katarzyny Bucholc-Srogosz², czy też podejmujących bardziej szczegółowe zagadnienia – pióra Stefana Ciary, Jana Dziegielewskiego, Stefanii Ochmann, Edwarda Opalińskiego, Jana Seredyki i Ewy Marii Ziółek³.

¹ J. Pietrzak, *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV–XXI w.*, Warszawa 2010; *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Historia i teraźniejszość*, oprac. D. Mycielska, A. Bartosiński, Warszawa 1994; *Senat w Polsce. Dzieje i teraźniejszość. Sesja naukowa, Kraków 25 i 26 maja 1993*, red. K. Matwijowski i J. Pietrzak, Warszawa 1993; *Senat w tradycji i praktyce ustrojowej Rzeczypospolitej*, oprac. M. Narożna, R. Stawicki, Warszawa 2013 (tej ostatniej pracy zbiorowej Autor jednak nie wykorzystał, w tym zawartego tam przekrojowego artykułu Krzysztofa Mikulskiego, *Senat I Rzeczypospolitej – geneza, skład i kompetencje*, s. 16–24).

² K. Chłapowski, *Elita senatorsko-dygnitarska Korony za czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996; J.S. Dąbrowski, *Senat koronny. Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza*, Kraków 2000; idem, *Der Senat aud den Reichstagen (Sejms) während der Regierungszeit Johann Kasimir Wasas*, [w:] *Podział władzy i parlamentaryzm w przeszłości i współczesnie. Prawo, doktryna, praktyka*, red. W. Uruszczak, K. Baran, A. Karabowicz, Warszawa 2007, s. 383–405; L. Kieniewicz, *Senat za Stefana Batorego*, Warszawa 2000; K. Bucholc-Srogosz, *Senat stanisławowski w historiografii polskiej*, Częstochowa 2015. Ze zrozumiałych względów Autor nie mógł tu wykorzystać najnowszej książki Katarzyny Bucholc-Srogosz.

³ S. Ciara, *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1990; J. Dziegielewski, *Magnaci a senat w Rzeczypospolitej końca XVI – pierwszej połowy XVII wieku*, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wie-*

Podsumowania stanu tych badań nad dziejami senatu dokonał ostatnio Andrzej Korytko⁴, którego książka⁵ stała się przedmiotem niniejszych rozważań.

Ta obszerna publikacja odpowiada wszelkim standardom pracy naukowej dzięki rozległej kwerendzie źródłowej, wykorzystaniu szerokiej bazy literatury przedmiotu, jak też celowej konstrukcji. Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie materiałów z różnych archiwów krajowych i zagranicznych (niemieckie, rosyjskie, szwedzkie, ukraińskie i watykańskie), które uzupełniły źródła drukowane i wydawnictwa źródłowe, co zapewniło solidną podstawę dla wywodów. Te zaś ujęte zostały w ścisłe ramy konstrukcyjne, z wyraźnie zaznaczonymi i wyodrębnionymi problemami, ujętymi we wstępie, siedmiu rozdziałach i zakończeniu. Rodzi się tylko pytanie o niejednakowo szczegółowe podziały wewnętrzne kolejnych rozdziałów, w których dwukrotnie mamy wyodrębnione tylko po dwa punkty, gdy w pozostałych pojawiało się nawet po dziewięć. Strukturę wewnętrzną rozdziałów i kolejnych punktów wzbogacają jednak bardzo szczegółowo zaznaczane podpunkty, często obejmujące nawet niecałą stronę tekstu, co niewątpliwie ułatwia studiowanie tej książki. Rozdziały różnią się też znacznie swoją objętością (od 33 do 89 stron), co jednak ma swoje uzasadnienie merytoryczne i nie może stanowić podstawy do krytyki. Rozdziały te przedstawiają kolejne problemy, ukazując pracę senatorów koronnych Rzeczypospolitej w czasach Władysława IV zarówno w czasie sejmowych obrad, jak też rad senatu i sejmików, czy nawet niezbyt oficjalnych uroczystości, gdy ich obecność tylko dokumentowała powagę władzy monarszej.

Rozdział I *Obraz senatu w początku panowania Władysława IV Wazy*, niejako będący wstępem do zasadniczych rozważań, poświęcony został charakterystyce senatorów u progu panowania Władysława IV i dążeniom nowego króla do

ku, red. J. Urwanowicz, E. Dubas-Urwanowicz, P. Guzowski, Białystok 2003, s. 23–45; idem, *Senat a elity społeczne stanu szlacheckiego i ich wpływ na życie polityczne w czasach ostatnich Jagiellonów, Batorego i Wazów*, [w:] idem, *O ustroju, decydentach i dysydentach. Studia i szkice z dziejów Pierwszej Rzeczypospolitej*, Kraków 2011, s. 97–114; S. Ochmann, *Frekwencja senatorów na sejmach za panowania Jana Kazimierza Wazy (1649–1668)*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu” 1988, t. 26, s. 117–129; E. Opaliński, *Sejm srebrnego wieku 1587–1652. Między głosowaniem większościovym a liberum veto*, Warszawa 2001; J. Serebryka, *Miejsce »senatorskich« ministrów Wielkiego Księstwa Litewskiego na sejmach epoki Wazów*, [w:] *Czasz nowozytne. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplińskiego w 100 rocznicę urodzin*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2005, s. 29–39; idem, *Senatorowie wielkopolscy na sejmach panowania Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, [w:] *Kultura polityczna w Polsce*, t. 5: *Elity dawne i nowe*, red. M. Kosman, Poznań 2005, s. 117–147; E.M. Ziółek, *Biskupi senatorowie wobec reform Sejmu Czteroletniego*, Lublin 2002.

⁴ A. Korytko, *Senat Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Stan badań i postulaty badawcze*, „Teki Sejmowe” 2010, nr 1, s. 64–79. Por. R. Kołodziej, M. Zwierzykowski, *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Poznań 2012; W. Kriegseisen, *Sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej (do 1763 roku). Geneza i kryzys władzy ustawodawczej*, Warszawa 1995.

⁵ A. Korytko, *„Na których opierała się Rzeczypospolita”. Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*, Olsztyn 2015, (ISBN 978-83-7299-940-5), ss. 484.

wprowadzenia zmian. W rozdziale II *Senatorska frekwencja na sejmach* szczegółowo przedstawiona została kwestia frekwencji senatorów w obradach sejmowych. Istotne w tym jest ukazanie tego problemu nie tylko w postaci ogólnych rozważań nad przyczynami udziału w obradach i uchylania się od nich (punkty 1, 8, 9), ale również precyzyjnego przedstawienia frekwencji poszczególnych grup senatorów. Rozdział III *Inauguracja obrad i wota senatorskie* poświęcony został roli senatu w początkowej i jednocześnie najbardziej uroczystej części obrad sejmowych, gdy na senatorów spadał obowiązek wygłaszania licznych mów (również z imienia króla), jak też udziału w wotowaniu, przeciągającym się nawet do 4 dni. W rozdziale IV *Sejmowa działalność* – najobszerniejszym w tej książce – ukazana została sejmowa aktywność senatorów koronnych, poczynając od zasiadania w sądach i komisjach sejmowych, poprzez udział w obradach izb połączonych i w zasadniczym, ustawodawczym ich okresie, gdy zwłaszcza w trakcie sesji prowincjonalnych mieli bezpośredni wpływ na posłów, skutecznie pomagając w ucieraniu konstytucji sejmowych, podobnie zresztą jak w końcówce sejmowych zmagania – w trakcie ich konkluzji. Wśród tych zasadniczych problemów znalazło się też miejsce na zaznaczenie roli senatorów w czasie audyencji obcych poselstw. W rozdziale V *Senatorowie rezydenci i rady senatu* zostało ukazane na 40 stronach funkcjonowanie rad senatu w czasach Władysława IV. Rozróżniono tu wyraźnie instytucję wybieranych senatorów rezydentów (wyznaczano 28 przedstawicieli senatu na każde dwa lata) oraz rad senatu, traktowanych jako ciało doradcze, od których sejmująca szlachta oczekiwała przedstawienia sprawozdania z posiedzeń. Znacznie więcej miejsca poświęcono działalności sejmikowej senatorów, ukazanej w rozdziale VI *Senatorowie a sejmik ziemski*. Tu znalazła się próba ukazania roli senatorów w trakcie trwania sejmików, jak też ich przygotowywania, gdy w łonie elity często dochodziło do ostrych sporów na tle kompetencyjnym, jak i czysto ambicjonalnym. Zawsze jednak od sejmiku oczekiwano poparcia starań senatorów o kolejne awanse i nagrody. W pewnym stopniu kontynuację tych rozważań stanowi rozdział VII *W blasku senatorskiej godności*, w którym zamieszczone zostały rozważania nad problemami senatorów, decydujących się na udział w sejmie, którzy po odbyciu całej batalii sejmikowej musieli zgromadzić odpowiednie środki na sfinansowanie podróży do miejsca obrad, należyte ukazanie tam swojej pozycji politycznej i majątkowej oraz zdobycie wystarczającej ilości kwater dla swojej świty. Problemy te nabierały szczególnego znaczenia przy najbardziej uroczystych sejmach koronacyjnych, jak też na związanych z otrzymaniem wyższego urzędu. W tym rozdziale znalazły się również rozważania nad ogólnymi kosztami pełnienia urzędu, związanymi nie tylko z udziałem w sejmach, sejmikach czy radach rezydentów, ale również z utrzymywaniem poziomu życia, godnym senatora. Całość książki zamyka zwięzłe zakończenie (10 stron), spisy tabel, źródeł i literatury i indeks osobowy oraz bardzo istotne, wręcz niezbędne, aneksy (1. *Senatorowie koronni uczestniczący w sejmach w czasach panowania Włady-*

ślawa IV Wazy w układzie alfabetycznym, 2. Senatorowie koronni uczestniczący w sejmach w czasach panowania Władysława IV według hierarchii zasiadania w senacie), w formie tabelarycznej prezentujące 137 senatorów koronnych z czasów Władysława IV.

Z przedstawionego tu opisu książki wylania się obraz pracy odbiegającej swoim charakterem od dotychczasowej praktyki. O ile bowiem dotychczas dla większości badaczy przedmiotem zainteresowania był senat, o tyle dla Autora są to senatorowie, co w oczywisty sposób zmienia perspektywę badawczą, jak też ocenę układu omawianej książki. W tej sytuacji należy zgodzić się z koncepcją umieszczenia w tej publikacji dwóch rozdziałów (piątego i szóstego *Senatorowie rezydencji i rady senatu* i *Senatorowie a sejmik ziemski*), które nie wiążą się bezpośrednio z senatem, ale faktycznie obrazują działalność senatorów. Podobnie ma się rzecz z rozdziałem ostatnim, w którym znalazły się cenne informacje o finansowych aspektach pełnienia funkcji senatorskich, albowiem o związanych z tym kosztach najczęściej się zapomina. W sumie układ tej książki jest nie tylko uzasadniony, ale z racji bardzo starannego zaznaczania kolejno podejmowanych zagadnień może stanowić wzór. Odnosi się to również do sposobu prezentacji dokumentacji źródłowej i weryfikowania dotychczasowych poglądów.

Na szczególne jednak podkreślenie zasługuje zaprezentowana w publikacji statystyczno-analityczna metoda badań, dzięki której przedstawiane wnioski opierają się na konkretnych wyliczeniach. Umieszczenie 16 tabel niewątpliwie ułatwia śledzenie wywodów, ale też te zestawienia będą chyba najczęściej wykorzystywanymi fragmentami, albowiem zawsze kwestie frekwencji i aktywności parlamentarnej są przedstawiane w sposób ogólny. Dla niektórych sejmów takich statystyk nie tylko nie ma, ale właściwie nawet brak wiary w możliwość pełnego ich sporządzenia (dotyczy to jednak głównie najdłuższych sejmów epoki stanisławowskiej, gdzie są problemy chociażby z określeniem składu osobowego sejmu)⁶. Tu natomiast udało się to nieomal w pełni i w rezultacie otrzymujemy nie tylko ogólną frekwencję senatorów na sejmach czasów Władysława IV (27,4%), ale i na każdym z nich. Pozwoliło to na wskazanie zmian następujących na kolejnych zjazdach, z zaznaczeniem różnic pomiędzy sejmami zwyczajnymi (29,1%) i nadzwyczajnymi (24,3%), jak też w kolejnych etapach królewskiego panowania⁷. Dzięki tej metodzie udało się również wskazać na różnice frekwencji w ramach kolejnych grup senatorów (biskupi 58,4%, wojewodowie 32,2%, kasztelanowie więksi 21,1%, kasztelanowie mniejsi 14,7%, ministrowie 88%), co plastycznie ukazano w tabeli 4 (s. 69). Przytoczone dane nie są zaskoczeniem, ale stanowią dowód słuszności często intuicyjnych opinii. Nie można

⁶ J. Kowecki, *Posłowie debiutanci na Sejmie Czteroletnim*, [w:] *Wiek XVIII. Polska i świat. Księga poświęcona Bogusławowi Leśnodorskiemu*, Warszawa 1974, s. 197.

⁷ Pewnym zaskoczeniem jest obniżenie frekwencji w latach 1637–1641, co Autor tłumaczy brakiem poważniejszych problemów w polityce wewnętrznej i zwłaszcza zewnętrznej – A. Korytko, „*Na których opierała się Rzeczpospolita*” ..., s. 65.

jednak nie zauważyć, że statystyka w odniesienia do tak niedużej zbiorowości prowadzić może do pewnego zaciemnienia obrazu, skoro w wartościach bezwzględnych frekwencja senatorów na omawianych tu 15 sejmach wyrażała się udziałem od 19 (na II sejmie w 1637 roku) do 48 (w 1633 roku) przedstawicieli senatu. Oznacza to, że na omawianych tu sejmach pojawiała się średnio zaledwie 31 senatorów, czyli 27,4% ogółu senatu (w 1637 roku było to tylko 16,7%, a w 1633 roku aż 42,5%)⁸. Natomiast niepodważalny charakter (przynajmniej w świetle dostępnych źródeł) mają zestawienia obecności w obradach konkretnych senatorów, ukazane osobno w odniesieniu do biskupów, wojewodów, kasztelanów większych, kasztelanów mniejszych i ministrów (tabele 5–9). Dzięki nim można wyróżnić najbardziej obowiązkowych, jak biskup kujawski i arcybiskup gnieźnieński Maciej Łubieński, który uczestniczył we wszystkich sejmach i był w tym zakresie absolutnym rekordzistą, wyprzedzając nawet najbardziej sumiennych ministrów koronnych (podskarbiego wielkiego Jana Mikołaja Daniłowicza i marszałka wielkiego Łukasza Opalińskiego)⁹. Należy jednak wyrazić żal, że tak szczegółowego przedstawienia nie doczekała się frekwencja senatorów z poszczególnych prowincji koronnych (s. 85–91), ujęta tylko w opisowej formie, która może jest równie dokładna, ale niestety zdecydowanie mniej obrazowa, zwłaszcza przy dokonywaniu porównań kilkusobowych zbiorowości.

Ze względu na osobiste zainteresowanie kulturą parlamentarną szczególnie interesujące wydały mi się tabele, w których przedstawiono problem wotów senatorskich, wiążących się w oczywisty sposób z oratorstwem sejmowym (tabele 11–15). Tu szczególnie interesujące jest zestawienie frekwencji senatorów z ich udziałem w wotowaniu (tabele 4 i 11). Wskazuje ona na uchylanie się większości senatorów od udziału w wotowaniu, gdyż swoje wota wygłosiło 45,1% obecnych na sejmach tego okresu. Wśród nich najniższe zaangażowanie wykazali wojewodowie, z których zaledwie 22% przystąpiło do wotowania. Jak podkreśla Autor, i tak były to wyniki zdecydowanie lepsze niż na ostatnich sejmach Zygmunta III, gdy wotujący stanowili 33,1% obecnych (w 1629 roku nawet tylko 15,2%, s. 127). Ciekawe jest też ustalenie, że odsetek wotujących senatorów był wyższy na sejmach nadzwyczajnych niż na zwyczajnych (52,3 wobec 41,5%), co jednak nie jest niestety do końca uzasadnione, gdyż ilość wygłaszanych mów jest właściwie identyczna, jedynie zaś frekwencja w senacie na sejmach nadzwyczajnych była niższa¹⁰. Podobnie do wcześniej omawianej frekwencji bezsporne są dane o udziale poszczególnych grup senatorów w wotowaniu, przy okazji potwierdzające wyjątkową niechęć wojewodów do wywiązywania się z tego obowiązku, gdy jednocześnie wśród najaktywniejszych znaleźli się kasztelanowie mniejsi (s. 133–134). Po części wynikało to z regularnego spóźniania się wojewodów na otwarcie sejmów.

⁸ Ibidem, tabela 2, s. 64.

⁹ Potwierdza to tabela 10, w której przedstawiono wykaz senatorów o największej frekwencji – ibidem, s. 84.

¹⁰ Po części widać to w tabeli 14 – ibidem, s. 131.

Podobną metodę zastosował Autor dla przedstawienia aktywności senatorów koronnych w radach senatu – w tabeli 16 ukazał najczęściej uczestniczących w ich obradach. Tu rekordzistą okazał się Jerzy Ossoliński, który wziął udział w 41 radach senatu – z 52, w których mógł uczestniczyć. Było to zresztą oczywiste z racji jego kanclerskiego urzędu (s. 254). W tym miejscu warto podkreślić podjęcie przez Autora próby określenia przyczyn dość powszechnego uchylania się senatorów rezydentów od obowiązku przebywania przy królu, który przecież ograniczał się do tylko 3 miesięcy w odniesieniu do senatorów świeckich i 6 miesięcy dla duchownych w ciągu ich dwuletniej kadencji (s. 243). Odpowiedź ograniczona jednak została raczej do omówienia samych senatorów rezydentów oraz przedstawienia specyfiki samej instytucji, zakresu obowiązków i metod jej działalności. Wskazano natomiast na większą popularność zebrań rad senatu, które były swobodnie formowane i zwoływane przez króla, jako jego ciało doradcze, i niewątpliwie stanowiły narzędzie kształtowania stronnictwa dworskiego (s. 253–254).

W pełni należy zgodzić się ze stanowiskiem Autora (wyrażonym w rozdziale VI), że aktywność sejmikowa senatorów wynikała nie tylko z ich potrzeb, ale była również oczekiwana, czy wręcz nakazywana, przez króla, któremu zależało na kształtowaniu odpowiednich postaw szlachty i nakłanianiu jej do przyjęcia królewskich propozycji. Ważna przy tym jest konstatacja, że „blask senatorskiej godności był [...] tak samo potrzebny władcy, jak królewski majestat towarzyszącym mu senatorom” (s. 392). Udziałem senatorów w sejmikowych obradach była też zainteresowana szlachta, bo podnosiło to autorytet sejmiку i zwiększało szanse przeprowadzenia jego uchwał na sejmie (s. 292–295). Należy tu jednak podkreślić, że pozycja każdego senatora zależała od umiejętności prowadzenia polityki sejmikowej, bo bez tego ani nie można było zapewnić sobie poparcia na prowincji, ani zyskać uznania na dworze¹¹.

Z uznaniem należy też podkreślić szerokie potraktowanie (w rozdziale II) udziału senatorów w sądach sejmowych, dotychczas raczej pomijanych w literaturze przedmiotu. Pozostaje jednak pytanie: czy za Władysława IV faktycznie podejmowały one swoją działalność, czy też tylko ograniczano się do wybierania ich składu?¹²

Znacznie istotniejsza jest jednak kwestia odpowiedzi na pytanie o ocenę roli wotów senatorskich, omawianych w rozdziale III. Tu bowiem rodzi się wątpliwość: czy był to przywilej, czy obowiązek? W tej kwestii Autor opowiada się

¹¹ Doskonałym przykładem różnic w tym zakresie są dwaj Radziwiłłowie (kanclerz Karol Stanisław i hetman Michał Kazimierz), z których jeden zyskał sobie zaszczytne miano „Justusa”, gdy jego syn ponosił kolejne porażki w kolejnych akcjach sejmikowych; zob.: H. Dymnicka-Wołoszyńska, *Radziwiłł Michał Kazimierz*, [w:] *PSB*, t. 30, s. 299–306; A. Rachuba, *Radziwiłł Karol Stanisław*, [w:] *PSB*, t. 30, s. 240–248.

¹² W czasach stanisławowskich był on praktycznie bezczynny, gdyż w latach 1776–1786 wydał tylko jeden wyrok i to w drugorzędnej sprawie austriackiego werbownika barona Karola Juliusa – A. Stroynowski, *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005, s. 373. Por. W. Zarzycki, *Temida sejmowa. Z dziejów sądu sejmowego w Polsce przedrozbiorowej*, Warszawa 2000.

raczej za uznaniem wotowania za przywilej senatorów (s. 127–128), albowiem mogli występować w uroczystej atmosferze początków obrad, gdy jeszcze wysłuchiowano ich z pełną uwagą, chociaż nie do końca zgadzała się z tym uprzywilejowaniem szlachta, często przybywająca na sejm dopiero po wotach (s. 125). Autor wyraża jednak też zdanie, że „Wota senatorskie nie były prawnie usankcjonowanym obowiązkiem” (s. 132). Wydaje się, że należy tu rozdzielić kwestię obowiązku wyrażenia opinii przez senatora od możliwości oddziaływania na zgromadzonych. Wotowanie w duchu opozycyjnym na pewno nie pomagało w utrzymaniu dobrych stosunków z dworem, ale też skrajnie regalistyczna postawa nie musiała budzić sympatii szlachty. Nie może więc dziwić, że w wotach brała udział niespełna połowa senatorów. Inną rzeczą natomiast jest ocena realnej roli wotów senatorskich w obradach sejmowych i możliwości pozyskiwania poparcia dla wyrażanych w nich poglądów. Tu Autor, odwołując się do pozytywnych ocen Władysława Czaplińskiego, Henryka Olszewskiego, Jana Dziegielewskiego i Edwarda Opalińskiego, jak i negatywnych Urszuli Augustyniak, częściowo podzielanych przez Janusza Dorobisza i Annę Filipczak-Kocur oraz Przemysława Paradowskiego (s. 134–135), słusznie uznał wartości propagandowe i edukacyjne wotowania senatorów. Wskazał, że raczej nie oczekiwano od senatorów oryginalnych pomysłów reformatorskich, nie chciano też iskrzenia w stosunku z królem, ale głównie rzeczowego odniesienia się do propozycji od tronu. Owocowało to zyskaniem poparcia posłów dla rozejmu ze Szwecją w 1635 roku, czy odrzucenia planów wojny z Turcją w 1646 roku (s. 135–141). Podważa również przekonanie, że w wotach uczestniczyli głównie regaliści, chociaż często trudno dostrzec opozycyjność w grzecznych mowach. Czasem jednak, zamiast podziękowania za nominację, dochodziło do krytyki polityki władcy, potępionego za samowolne zaciągi w 1638 roku przez wojewodę poznańskiego Krzysztofa Opalińskiego i w 1647 roku przez biskupa kujawskiego Mikołaja Wojciecha Gniewosza (s. 142–145)¹³.

Przy tej okazji podniesiona została kwestia oceny sprawności oratorskiej senatorów, wśród których wyróżniali się: Jerzy Ossoliński, arcybiskup gnieźnieński Jan Lipski, Tomasz Zamoyski, do zdecydowanie słabszych należeli zaś arcybiskup Maciej Łubieński, biskup płocki Stanisław Łubieński (głównie z powodu cichego głosu), co zresztą dotyczyło wielu starszych senatorów (s. 147–149). Należy jednak wyrazić żal, że ta ocena oratorstwa sejmowego senatorów została tak ograniczona, że nie towarzyszyła jej szersza analiza statystyczna, albowiem zawężona została do wotów, pominięte zaś zostały inne wystąpienia w czasie obrad izb połączonych, czy tylko w gronie senatorów. Tu również istotne znaczenie miały mowy *od tronu*, szczególnie częste i oczywiste w okresie saskim¹⁴.

¹³ J. Choińska-Mika, *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa 2002.

¹⁴ W tym miejscu należy zaznaczyć zawężenie rozważań Autora do okresu panowania Wazów, co niestety ograniczyło możliwość dokonywania porównań z wcześniejszą i późniejszą praktyką parlamentarną.

Tu również warto było wskazać, że senatorowie koronni mieli oczywistą przewagę nad swoimi litewskimi kolegami, którzy występowali w drugiej kolejności, nie wspominając już o znacznie mniejszej ich liczbie.

Szczególne jednak wątpliwości budzi rezygnacja z szerszego przedstawienia problematyki obrad tych 15 sejmów czasów Władysława IV, gdyż musiała ona decydować o zaangażowaniu senatorów. Od niej przecież musiała chyba zależeć frekwencja senatorów, wahająca się od 49 (w 1633) do zaledwie 20 (na drugim sejmie w 1637). To zaś odbijało się na wynikach obrad i na pozycji senatu, któremu w 1641 roku izba poselska konstytucją *De reddenta ratione senatus consultorum* narzuciła nowe obowiązki (w tym protokołowania i odczytywania protokołów rad senatu), przed którymi wcześniej bronił się skutecznie, później zaś uchylał się od ich wypełniania (s. 280–287).

To zawężenie narracji można jednak chyba traktować jako zapowiedź dalszych badań, co zasygnalizowane zostało w zakończeniu, w którym ukazana została cała lista nierozstrzygniętych problemów. Będzie to niewątpliwie inspiracją i dla innych autorów, którzy powinni dążyć do kontynuacji i rozwijania wyników tak ciekawych i owocnych badań Andrzeja Korytki. Powinni też oni sięgać do statystyczno-analitycznej metody badań, dzięki której udało się ustalić listy senatorów rzeczywiście uczestniczących w obradach sejmowych i innych pracach senatu, chociaż zawsze należy liczyć się z odkryciem nowych źródeł, które mogą jeszcze poszerzyć tak uzyskaną wiedzę. Tylko dzięki temu pojawia się możliwość wyjścia ponad poziom ogólnych rozważań. Z uznaniem też należy odnotować dokonanie porównań frekwencji senatorów w siedemnastowiecznym okresie panowania Wazów, dzięki czemu dotychczasowe przekonania o niskim zaangażowaniu tej grupy w czasach Władysława IV nie znalazły potwierdzenia. Odnosi się to zwłaszcza do wzrostu – w porównaniu do ostatnich lat panowania Zygmunta III – ilości wotów senatorskich. Podkreślić też należy znaczną aktywność i sprawność oratorską kasztelanów mniejszych, co chyba można porównać z okresem stanisławowskim, gdy grupa ta, w ramach tworzenia tzw. partii kasztelańskiej¹⁵, uległa wzmocnieniu ilościowemu i odgrywała tak znaczącą rolę w obradach sejmowych po 1776 roku.

Bibliografia

- Bucholc-Srogosz K., *Senat stanisławowski w historiografii polskiej*, Częstochowa 2015.
Chłapowski K., *Elita senatorsko-dygnitarska Korony za czasów Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 1996.
Choińska-Mika J., *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza*, Warszawa 2002.

¹⁵ K. Bucholc-Srogosz, *Treść i forma wystąpień kasztelanów na sejmie 1782 r.*, [w:] *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej. Studia*, pod red. A. Stroynowskiego, Warszawa 2013, s. 455–468.

- Ciara S., *Senatorowie i dygnitarze koronni w drugiej połowie XVII wieku*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1990.
- Dąbrowski J. S., *Der Senat aud den Reichstagen (Sejms) während der Regiorungszeit Johann Kasimir Wasas*, [w:] *Podział władzy i parlamentaryzm w przeszłości i współcześnie. Prawo, doktryna, praktyka*, red. W. Uruszczak, K. Baran, A. Karabowicz, Warszawa 2007, s. 383–405.
- Dąbrowski J. S., *Senat koronny. Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza*, Kraków 2000.
- Dymnicka-Wołoszyńska H., *Radziwiłł Michał Kazimierz*, [w:] *PSB*, t. 30, s. 299–306.
- Dzięgielewski J., *Magnaci a senat w Rzeczypospolitej końca XVI – pierwszej połowy XVII wieku*, [w:] *Władza i prestiż. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku*, red. J. Urwanowicz, E. Dubas-Urwanowicz, P. Guzowski, Białystok 2003, s. 23–45.
- Dzięgielewski J., *Senat a elity społeczne stanu szlacheckiego i ich wpływ na życie polityczne w czasach ostatnich Jagiellonów, Batorego i Wazów*, [w:] idem, *O ustroju, decydentach i dysydentach. Studia i szkice z dziejów Pierwszej Rzeczypospolitej*, Kraków 2011, s. 97–114.
- Kieniewicz L., *Senat za Stefana Batorego*, Warszawa 2000.
- Kołodziej R., Zwierzykowski M., *Bibliografia parlamentaryzmu Rzeczypospolitej szlacheckiej*, Poznań 2012.
- Korytko A., „Na których opierała się Rzeczpospolita”. *Senatorowie koronni za Władysława IV Wazy*, Olsztyn 2015.
- Korytko A., *Senat Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Stan badań i postulaty badawcze*, „Teki Sejmowe” 2010, nr 1, s. 64–79.
- Kowecki J., *Posłowie debiutanci na Sejmie Czteroletnim*, [w:] *Wiek XVIII. Polska i świat. Księga poświęcona Bogusławowi Leśnodorskiemu*, Warszawa 1974, s. 185–210.
- Kriegseisen W., *Sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej (do 1763 roku). Geneza i kryzys władzy ustawodawczej*, Warszawa 1995.
- Ochmann S., *Frekwencja senatorów na sejmach za panowania Jana Kazimierza Wazy (1649–1668)*, „Zszyty Naukowe WSP w Opolu” 1988, t. 26, s. 117–129.
- Opaliński E., *Sejm srebrnego wieku 1587–1652. między głosowaniem większościowym a liberum veto*, Warszawa 2001.
- Pietrzak J., *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV–XXI w.*, Warszawa 2010.
- Rachuba A., *Radziwiłł Karol Stanisław*, [w:] *PSB*, t. 30, s. 240–248.
- Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Historia i teraźniejszość*, oprac. D. Mycielska, A. Bartosiński, Warszawa 1994.
- Senat w Polsce. Dzieje i teraźniejszość. Sesja naukowa, Kraków 25 i 26 maja 1993*, red. K. Matwijowski i J. Pietrzak, Warszawa 1993.
- Senat w tradycji i praktyce ustrojowej Rzeczypospolitej*, oprac. M. Narożna, R. Stawicki, Warszawa 2013.
- Seredyka J., *Miejsce »senatorskich« ministrów Wielkiego księstwa Litewskiego na sejmach epoki Wazów*, [w:] *Czasy nowożytne. Studia poświęcone pamięci prof. Władysława Eugeniusza Czaplińskiego w 100 rocznicę urodzin*, red. K. Matwijowski, Wrocław 2005, s. 29–39.
- Seredyka J., *Senatorowie wielkopolscy na sejmach panowania Zygmunta III i Władysława IV Wazów*, [w:] *Kultura polityczna w Polsce*, t. 5: *Elity dawne i nowe*, red. M. Kosman, Poznań 2005, s. 117–147.
- Stroynowski A., *Opozycja sejmowa w dobie rządów Rady Nieustającej. Studium z dziejów kultury politycznej*, Łódź 2005.
- Zarzycki W., *Temida sejmowa. Z dziejów sądu sejmowego w Polsce przedrozbiorowej*, Warszawa 2000.
- Ziółek E.M., *Biskupi senatorowie wobec reform Sejmu Czteroletniego*, Lublin 2002.

Summary

About the visage of senators for Władysław IV attentions several

On the margin of the newest book, written by Andrzej Korytko, remarks were restated about his method of historic examinations here. The estimation of this method of historic examinations is just included in this article. The method of the statistical analysis was recognized with very difficult and labour-consuming, what giving interesting results. Only it is possible thanks to such a method to progress in knowledge about broader phenomena, about people's attitudes in the longer span of time.

Keywords: The senate, the king Władysław IV, methods of historic examinations.

Słowa kluczowe: Senat, król Władysław IV, metody badań historycznych.